

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ЕКОНОМІЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІЇ

© Музиченко-Козловська О.В., 2008

Запропоновано комплексну методику економічного оцінювання і регулювання туристичної привабливості території (ТПТ), яка передбачає оцінювання існуючої ТПТ, економічної ефективності інвестування заходів для підвищення ТПТ.

The complex technique of an economic rating and regulations of tourist appeal of territory (TAT) is offered which provides a rating existing TAT, economic efficiency of investment of measures on increase TAT.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Туризм є однією з найдинамічніших та перспективних галузей світової економіки. Розвиток туристичного бізнесу дав змогу багатьом країнам з менш привабливими, ніж в Україні, природними та культурно-історичними передумовами підвищити рівень соціально-економічного розвитку. Наявні туристичні ресурси сприяють входженню України на світовий туристичний ринок. Але навіть значний туристичний потенціал не дає гарантії успішного розвитку туристичної індустрії. Для підвищення ефективності роботи туристичної сфери економіки необхідно керувати цим процесом як на загальнонаціональному, так і регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Багато українських та зарубіжних вчених і фахівців туристичної галузі переймаються проблемами розвитку туризму в Україні, питаннями планування, регулювання, організування та налагодження ефективної роботи туристичної індустрії. Про шляхи вирішення проблем розвитку туризму в регіональному аспекті йдеться у працях І.М. Школи [1], В.К. Євдокименка, О.В. Кицяка [2], Д.М. Стеценка [3]. Проблему оцінювання туристичної привабливості території започатковано у працях вчених Г.В. Ковалевського та М.О. Омуша [4]. Методика оцінювання природних та інших туристичних ресурсів розроблена у працях В.С. Кравціва, С.П. Кузика та ін. авторів [5].

Але вищеназваними науковцями пропонуються лише методики оцінювання окремих складових туризму чи суміжних процесів, а для економічного оцінювання туристичної привабливості території єдиної комплексної методики не існує. Пошук можливостей розв'язання вказаних проблем зумовив вибір теми статті.

Цілі статті. Мета статті – сформулювати комплексну методику оцінювання існуючого рівня ТПТ, визначення економічної ефективності інвестування заходів для підвищення туристичної привабливості території.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Плануючи розвиток туристичної галузі економіки у регіоні, а також розробляючи програми заходів для регулювання та підвищення туристичної привабливості території (ТПТ),

розрізняють: потенційну та фактичну (існуючу) туристичну привабливість. Важливо визначити доцільність розвитку туристичної галузі у певному регіоні, а також чинники, на які ми можемо впливати і якими заходами досягати максимального економічного ефекту.

Як зазначалось раніше [6, с. 199], потенційна ТПТ – це той рівень розвитку, якого може досягти туристична індустрія в певному регіоні за наявних в його межах туристичних ресурсів. Потенційна ТПТ може бути технічною та економічно доцільною.

Економічно доцільна ТПТ – це доцільність прийому у регіоні такої кількості туристів, яка дасть можливість досягти максимального економічного ефекту. Щоб визначити економічно доцільну ТПТ, необхідно виявити сукупність чинників, які впливають на підвищення ТПТ та заходи, які необхідно реалізувати, щоб її досягти. У певному регіоні може бути потенціал для розвитку туризму та бажання прийняти максимальну кількість туристів, але, щоб досягти максимальної ТПТ, затрати для цього можуть виявитися недоцільними. Інші регіони, які уже досягли певного рівня ТПТ, можуть планувати прийом меншої кількості багатих туристів, щоби зменшити рекреаційне навантаження на туристичну територію і одночасно отримати максимальний економічний ефект.

Важливо визначити вплив кількості туристів, що відвідують певний регіон, на ТПТ. Одним з показників, за яким, згідно з методикою ВТО, можна визначити рівень розвитку туризму, є туристичні прибуття, або кількість туристів, що відвідали певний регіон [7, с. 35; с. 42]. Туристи як споживачі туристичних послуг є основним мірилом туристичної динаміки у регіоні, визначальним суб'єктом економічних відносин на туристичному ринку. Тому від кількості туристів, які відвідали певний регіон, залежить прибутковість туристичної діяльності. З іншого боку – за кількістю туристів, що відвідали регіон, можна визначити ТПТ. Але треба враховувати деякі особливості туристичної індустрії. Регіони, які досягли певного рівня ТПТ, прагнуть не лише залучити на свою територію більшу кількість туристів, але й дотримуватись припустимих норм рекреаційного та психологічного навантаження шляхом приваблення багатих туристів, тобто таких, які б залишали більше доходів туристичним підприємствам.

Потенційно можлива кількість туристів у регіоні – це та їх частина, яку може прийняти туристичний регіон, враховуючи: ресурсний потенціал (кількість природних та антропогенних туристичних ресурсів) території; місткість матеріально-технічної бази туризму (готелів, санаторіїв, пансіонатів тощо); рекреаційне навантаження на територію, при дотриманні якого створюються умови для підтримки екологічної рівноваги, комфортного відпочинку та збереження природних туристичних ресурсів.

Економічно доцільна кількість туристів у регіоні – така, яка дасть змогу отримати максимальний економічний ефект від їх перебування. Існуюча (фактична) кількість туристів – така, яка зафіксована у державній статистичній звітності господарюючих суб'єктів туристичної індустрії, тобто ті туристи, які фактично (за офіційними даними) відвідали регіон. Але треба враховувати і тих туристів, які не реєструються офіційно, а подорожують неорганізовано.

Щоб визначити доцільність розвитку туризму у регіоні, необхідно оцінити ефективність вкладення інвестицій у заходи стосовно підвищення туристичної привабливості території.

Процес оцінювання ТПТ пропонуємо здійснювати так: 1) оцінювання існуючої ТПТ за допомогою статистично-експертного методу; 2) формування переліку можливих заходів щодо підвищення ТПТ; 3) проведення маркетингових досліджень з метою прогнозування попиту на послуги туристичних підприємств регіону; 4) оцінювання економічної ефективності функціонування туристичних підприємств регіону; 5) оцінювання рекреаційної місткості та потенціалу туризму регіону; 6) визначення економічної ефективності інвестицій у програмні заходи з підвищення ТПТ; 7) регулювання ТПТ шляхом коригування державних програм розвитку туризму у регіоні.

Розглянемо детальніше етапи, які в комплексі становитимуть методику економічного оцінювання та регулювання ТПТ.

I етап. Визначивши та обґрунтувавши перелік показників, які впливають на ТПТ (див. [6]), необхідно оцінити існуючу ТПТ, що здійснено за допомогою експертно-статистичного методу (див. [8]).

II етап. За допомогою теоретичного аналізу та враховуючи структурно-наслідкову схему взаємозв'язку чинників, які впливають на рівень ТПТ [6, с. 203], сформуємо програму можливих заходів для підвищення цього рівня. Заходи щодо підвищення ТПТ формуватимуться за такими напрямками: 1) підвищення привабливості природних туристичних ресурсів та історико-культурних пам'яток шляхом раціонального та бережливого їх використання, враховуючи рекреаційне навантаження; 2) проведення реконструкції та модернізації матеріально-технічної бази туризму, зокрема історико-культурних пам'яток; 3) підвищення якості сервісного обслуговування; 4) створення необхідної інфраструктури і покращення стану існуючої; 5) інформаційне забезпечення та рекламування туризму; 6) підтримка органами влади та сприяння приватному сектору у сфері обслуговування та занять народними промислами; 7) сприяння розвитку суміжних з туризмом галузей економіки, зокрема у сфері розваг; 8) підготовка висококваліфікованих нових та підвищення кваліфікації наявних трудових кадрів для туризму шляхом створення системи спеціалізованих навчальних закладів; 9) підвищення якості довілля; 10) формування системи дій маркетингової стратегії щодо конкретних туристичних послуг в межах регіону, спрямованих на приваблення туристів.

Успішність реалізації запропонованої програми заходів буде залежати від розробки та запровадження плану дій, який би враховував усі аспекти виконання заходів. Такий план дій передбачає: 1) нормативно-правове та методичне забезпечення розвитку туризму, узгодженість з міжнародним законодавством; 2) запровадження обов'язкової сертифікації туристичних послуг; 3) виділення туризму як окремої галузі економіки для покращення не лише статистичної звітності з усіх видів туризму, а, передусім, державного управління та регулювання.

III етап. Першим кроком у реалізації програми дій щодо регулювання та підвищення ТПТ буде проведення маркетингового дослідження з метою визначення існуючого та планування попиту на послуги туристичних підприємств регіону. Для цього скористаємося статистичними даними (табл. 1).

Результати розрахунку в табл. 1 свідчать про незначне зростання попиту на туристичні послуги у 2005 р. на 4,41 % і зростання попиту у 2006 р. на 14,54 %. У середньому порівняно з 2004 роком попит на туристичні послуги підприємств Львівської області зріс на 10%.

Таблиця 1

Кількість обслужених приїжджих у закладах розміщення туристів Львівської обл.*

№ з/п	Види ЗРТ	Кількість у 2004 р., тис. осіб	Кількість у 2005 р., тис. осіб	Зміни (+/-) за 2004/05 рр.	Кількість у 2006 р., тис. осіб	Зміни (+/-) за 2005/06 рр.
1.	Санаторії	209,6	215,8	+ 2,96%	231,8	+ 7,41%
2.	Бази відпочинку	98,1	92,55	- 5,99 %	115,56	+ 24,86%
3.	Готелі	219,5	237,3	+8,11%	278,2	+ 17,24%
4.	Інші	41,3	47,9	+ 15,98%	54,3	+ 13,36%
5.	Всього	568,5	593,55	+ 4,41%	679,86	+ 14,54%

*Розраховано за даними Управління курортів і туризму Львівської облдержадміністрації.

Отже, можемо прогнозувати зростання попиту на послуги туристичних підприємств Львівської області в середньому на 10 %.

IV етап. Оцінку туристичної галузі здійснимо на прикладі розрахунку ефективності діяльності сукупності санаторно-курортних, туристичних та готельних закладів на підставі статистичних даних (табл. 2). Результати розрахунку наведено у табл. 3.

**Обсяг вироблених послуг, прибутки та витрати турпідприємств
Львівської обл. у 2005 р. [9].**

№ з/п	Види підприємств	Обсяги послуг, тис. грн.	Прибуток, тис. грн.	Операційні витрати, тис. грн.
1.	Санаторії	400 349,4	38 304,75	36 011,0
2.	Бази відпочинку	53 100, 0	2 603,6	3 258,8
3.	Готелі	62 100,0	56 696,8	58 485,6
4.	Всього	515 549,4	97605,15	97755,4

Таблиця 3

Результати розрахунків ефективності діяльності турпідприємств Львівської обл.

№ з/п	Види підприємств	Коефіцієнт ефективності наданих послуг	Коефіцієнт валової прибутковості наданих послуг
1.	Санаторії	106,4%	9,57%
2.	Бази відпочинку	79,89%	4,9%
3.	Готелі	96,94%	9,13%
4.	Середнє значення	94,41%	7,87%

Результати розрахунків коефіцієнтів прибутковості показали (див. табл. 3), що підприємства туристичної галузі працюють ефективно. На підставі цих розрахунків можна спрогнозувати очікувану норму прибутку від діяльності туристичних підприємств регіону.

Підвищення ТПТ можна досягти через інвестування конкретних заходів, пріоритетність яких можна визначити за максимальним економічним ефектом від їх запровадження. Заходи щодо підвищення ТПТ будуть доцільними, якщо витрати, необхідні для їх реалізації, не лише компенсуються, але й принесуть прибуток та швидко окупляться. Але треба враховувати і можливість впливу комплексу таких заходів.

V етап. Для запобігання зниження ефекту оздоровлення та відпочинку при здійсненні туристичної діяльності необхідно враховувати норми рекреаційного навантаження на відповідні території. Враховуючи рекреаційне навантаження для запобігання зниження якості довкілля на туристичній території, визначається рекреаційна місткість території, яка вимірюється як загальна кількість осіб, що можуть одночасно перебувати на цій території, не завдаючи шкоди природному середовищу [5, с. 51]. Не погоджуючись з вищенаведеним твердженням, додамо, що при розрахунку рекреаційної місткості необхідно враховувати не лише загрози для навколишнього середовища, але й норму психологічного навантаження, порушивши яку виникає загроза зниження рекреаційного чи оздоровчого ефекту.

Скориставшись нормативами, розрахованими в ІРД НАН України, в середньому рекреаційна місткість туристичних центрів Львівської обл. становить 554,6 тис. осіб/рік [5, с. 52–56]. За статистичними даними Управління курортів і туризму Львівської облдержадміністрації, фактично у засобах розміщення туристів у 2006 р. перебувало 679,86 тис. осіб. Отже, використання потенціалу перевищено на 125,29 тис. осіб ($679,86 - 554,6 = 125,29$ тис. осіб), тобто на 22,59%.

Оцінка ресурсного потенціалу передбачає аналіз природних, історико-культурних туристичних ресурсів, матеріально-технічної бази та інфраструктури туризму, а також рівня їх використання. Природно-рекреаційний потенціал Львівської обл. розрахований за оцінками В.П. Руденка. Сукупний природно-ресурсний потенціал Львівської обл. становить 2,031 млрд. грн., з них 14,3% – природно-рекреаційні ресурси, що становить 290,433 млн. грн. [10, с. 114, с. 117, с. 291].

Результатом аналізу ресурсного потенціалу та можливостей туристичної індустрії регіону має стати визначення шляхів раціонального використання та підвищення привабливості наявного

природно-ресурсного і історико-культурного потенціалу; прогноз кошторисних витрат задля модернізації існуючої та розширення нової матеріально-технічної бази та інфраструктури туризму; прогноз витрат на створення навчальних центрів для підвищення кваліфікації та навчання трудових кадрів; прогноз витрат на достатнє інформаційне забезпечення та рекламування туристичної галузі регіону, що дасть можливість розробити ефективні інвестиційні проекти для підвищення ТПТ.

VI етап. За результатами попередніх етапів дослідження розробляється інвестиційний проект для підвищення ТПТ. Для його успішної реалізації необхідно запланувати розміри коштів за усіма розділами програми. Визначення необхідної кількості інвестицій залежить від економічної ситуації на ринку. Проводячи маркетингове дослідження (планування попиту на послуги туристичних підприємств, що було зроблено на третьому етапі програмних заходів щодо підвищення ТПТ), визначено, що попит на послуги турпідприємств Львівської обл. за останні роки зростає.

Враховуючи попит на туристичні послуги, припустимо, що програма заходів з підвищення туристичної привабливості території потребує таких середньорічних витрат:

1) підвищення привабливості природних туристичних ресурсів та історико-культурних пам'яток шляхом раціонального та бережливого їх використання, враховуючи рекреаційне навантаження – 11 065,2 млн. грн.;

2) проведення реконструкції та модернізації матеріально-технічної бази туризму, зокрема історико-культурних пам'яток – 16 315,98 млн. грн.;

3) підвищення якості сервісного обслуговування – 669,72 млн. грн.;

4) створення необхідної інфраструктури, зокрема автомобільних доріг, та покращання стану існуючої – 2003,2 млн. грн.;

5) належне інформаційне забезпечення та рекламування туристичної галузі – 226,5 млн. грн.;

6) створення органами влади сприятливих умов для роботи приватного сектора у сфері обслуговування та занять народними промислами – 73,92 млн. грн.;

7) сприяння розвитку суміжних з туризмом галузей економіки, зокрема у сфері розваг – 22,68 млн. грн.;

8) забезпечення підготовки висококваліфікованих нових та підвищення кваліфікації наявних трудових кадрів для туристичної галузі шляхом створення системи спеціалізованих навчальних закладів – 57,66 млн. грн.;

9) підвищення якості довілля на туристичній території – 8 559,6 млн. грн.;

10) формування маркетингової стратегії щодо конкретних туристичних послуг у межах регіону, спрямованих на привабливості туристів – 474,54 млн. грн.

Наступним кроком інвестиційного проекту щодо підвищення ТПТ (на прикладі Львівської обл.) буде визначення ефективності програмних заходів. Загалом доцільність запровадження програмних заходів підтверджується сумарним економічним ефектом для держави, місцевого населення та підприємства. Оскільки для визначення прибутків держави та місцевого населення від розвитку туризму не існує чіткої методики, а самостійне знаходження таких показників виходить за межі дослідження, то визначення ефективності програмних заходів зведемо лише до розрахунків економічної ефективності інвестицій у туристичні підприємства, які реалізовуватимуть заходи для підвищення ТПТ.

Основними показниками, за якими можна визначити, які заходи доцільно запроваджувати для підвищення ТПТ, можуть бути: термін окупності інвестиційних вкладень та коефіцієнт загальної ефективності капітальних вкладень.

Доцільність вкладення інвестицій визначається при порівнянні розрахункового коефіцієнта економічної ефективності капіталовкладень E_p з нормативним коефіцієнтом E_n , який встановлюється Мінекономіки України на певний період залежно від галузі. Якщо $E_p > E_n$, то вкладення інвестицій вважається доцільним. Для курортної сфери $E_n = 0,08$ [5, с. 45]. Як для суміжної з курортною туристичної галузі приймемо такий самий, як для курортної галузі,

нормативний коефіцієнт економічної ефективності інвестицій ($E_n = 0,08$), оскільки туризм не виділено як окрему галузь економіки, отже, і нормативного коефіцієнта економічної ефективності інвестицій не визначено.

Щоб врахувати норму прибутку на вкладений капітал, скористаємося формулою:

$$E_p = \frac{\Pi_{np}}{K_i(1 + E_\delta)^t}, \quad (1)$$

де E_δ – норма прибутку на вкладений капітал (дисконтна ставка), %;

t – період часу між вкладенням інвестицій та отриманням прибутку, роки.

Перш ніж визначати економічну ефективність програмних заходів, приймемо, що розподіл прибутку від здійснених заходів буде таким:

1) підвищення привабливості природних туристичних ресурсів та історико-культурних пам'яток шляхом раціонального та бережливого їх використання, враховуючи рекреаційне навантаження – 1 344,2 млн. грн.;

2) проведення реконструкції та модернізації матеріально-технічної бази туризму, у тому числі історико-культурних пам'яток – 2 719,33 млн. грн.;

3) підвищення якості сервісного обслуговування – 61,62 млн. грн.;

4) створення необхідної інфраструктури, зокрема автомобільних доріг та покращення стану існуючої – 283,87 млн. грн.;

5) належне інформаційне забезпечення та рекламування туристичної галузі – 32,75 млн. грн.;

6) сприяння органів влади приватному сектору у сфері обслуговування та занять народними промислами – 12,32 млн. грн.;

7) сприяння розвитку суміжних з туризмом галузей економіки, зокрема у сфері розваг – 3,13 млн. грн.;

8) забезпечення підготовки висококваліфікованих нових та підвищення кваліфікації наявних трудових кадрів для туристичної галузі шляхом створення системи спеціалізованих навчальних закладів – 8,11 млн. грн.;

9) підвищення якості навколишнього природного середовища у межах туристичних територій – 926,6 млн. грн.;

10) формування маркетингової стратегії щодо конкретних туристичних послуг у межах регіону, спрямованих на приваблення туристів – 39,09 млн. грн.

Розрахуємо порівняльний коефіцієнт економічної ефективності інвестиційних вкладень за один рік E_p для кожного заходу окремо за формулою (1):

$$E_{p_1} = \frac{1344,2}{11065,2(1 + 0,1)^1} = 0,11; \quad E_{p_2} = \frac{2719,33}{16315,98(1 + 0,1)^1} = 0,152;$$

$$E_{p_3} = \frac{61,62}{669,72(1 + 0,1)^1} = 0,084; \quad E_{p_4} = \frac{286,87}{2003,2(1 + 0,1)^1} = 0,129;$$

$$E_{p_5} = \frac{32,75}{226,5(1 + 0,1)^1} = 0,13; \quad E_{p_6} = \frac{12,32}{73,92(1 + 0,1)^1} = 0,15;$$

$$E_{p_7} = \frac{3,13}{22,68(1 + 0,1)^1} = 0,126; \quad E_{p_8} = \frac{8,11}{57,66(1 + 0,1)^1} = 0,127;$$

$$E_{p_9} = \frac{926,6}{8559,6(1 + 0,1)^1} = 0,099; \quad E_{p_{10}} = \frac{39,09}{474,54(1 + 0,1)^1} = 0,07.$$

Порівняння розрахованих коефіцієнтів економічної ефективності інвестиційних вкладень з нормативним коефіцієнтом $E_n = 0,08$ свідчить, що лише інвестування 10-го заходу виявилось недоцільним, оскільки $E_{p_{10}} = 0,07 < E_n = 0,08$. Отже, інвестування решти дев'яти заходів буде ефективним.

VII етап. В процесі моніторингу та контролювання процесу запровадження заходів програми та економічного оцінювання ефективності інвестиційних вкладень у заходи програми визначено, що доцільно інвестувати кошти в усі заходи програми, крім такого: “Формування системи дій маркетингової стратегії щодо конкретних туристичних послуг в межах регіону, спрямованих на приваблення туристів”. В результаті цього визначено необхідність внесення коректив до державної програми розвитку туризму, не вкладаючи кошти у неефективний захід. Для успішної реалізації державних програм розвитку туризму необхідно враховувати ефективність інвестиційних вкладень у заходи програми.

Висновки. Запропонований у статті комплексний метод може бути використаний для оцінювання доцільності вкладення інвестиційних ресурсів до програми заходів щодо підвищення ТПП.

1. Школа І.М. *Перспективи розвитку туристичного бізнесу на Буковині* // Вісник Хмельницького національного університету “Економічні науки”. – Хмельницький, 2006. – № 3. – С. 160 – 167.
2. Євдокименко В.К., Кицяк О.В. *Організаційно-економічні підходи до територіального управління розвитком рекреаційного комплексу* // Науковий вісник Чернівецького торг.-екон. ін-ту КНТЕУ. “Економічні науки”. – Чернівці: АНТ Лтд. - 2005. – Вип. IV. – Ч. I. – С. 63–68.
3. Стеченко Д.М. *Наукова парадигма регіоналізації туризму* / Наук. Вісник Чернів. торг. - економ. ін-ту КНТЕУ. – Чернівці: АНТ Лтд, 2005. – Вип. III. – С. 152–156.
4. Ковалевский Г.В., Омуш М.О. *Оценка туристической привлекательности региона (на примере Иордании)* // Вестник Харьков. национал. ун-та им. В.Н. Каразина, 2002. – Вып. 564. – С. 266–269.
5. *Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери* / В.С. Кравців, Л.С. Гринів, М.В. Копач, С.П. Кузик. – Львів: НАН України. ІРД НАН України. – 1999. – 78 с.
6. Мельник О.В. *Інтегральний показник туристичної привабливості території: поняття та теоретичні аспекти* // Регіональна економіка. – 2004. – № 4. – С. 197 – 205.
7. Александрова А.Ю. *Международный туризм*. – М.: Аспект пресс, 2001. – 463 с.
8. Музиченко-Козловська О.В. *Методика оцінки рівня туристичної привабливості регіону* // Регіональна економіка. – ІРД, 2006. – № 1. – С. 218–227.
9. *Туризм у Львівській обл.* / Статистичний збірник, Львів, 2006. – 127 с.
10. Руденко В.П. *Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х част.: Підручник*. – К.: ВД “К.-М. Академія” – Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 568 с.